

УДК 027.022(430):021.85

Ніна Малолєтова,
наук. співробітник НБУВ

Пам'ять нації (До 100-річчя заснування Німецької національної бібліотеки)

Висвітлюється багатогранна діяльність Німецької національної бібліотеки, її особливий статус – розподіл функцій національної бібліотеки країни між Німецькою національною бібліотекою, Державною бібліотекою у Берліні та Баварською державною бібліотекою у Мюнхені. Аналізуються книгообмінні зв'язки між ННБ і НБУВ.

Ключові слова: Німецька національна бібліотека, Державна бібліотека у Берліні, Баварська державна бібліотека у Мюнхені, інформаційно-бібліографічна діяльність, міжнародний книгообмін.

The German's National Library, its role and place as the major library among the other largest libraries in the fulfilment of the national library's main tasks.

This article highlights the aspects of mutual effective and efficient collaboration as well as the distribution of the national library's functions between the German's National Library, the State Library in Berlin, the Bavarian State Library in Munich.

Considered and analysed are the development and maintainance of book exchange with the V. Vernadsky National Library of Ukraine. It also presents and describes main measures and events that are taken to celebrate this fictive occasion.

Keywords: the German's National Library, German libraries network, information and bibliographic activities, international book exchange.

У жовтні 2012 р. Німецька національна бібліотека (ННБ) відзначає ювілейну дату – сторіччя від дня заснування. Утворена у 1912 р. як «Німецька бібліотека» (Deutsche Bücherei) вона практично впродовж всієї своєї історії виконувала обов'язки національної бібліотеки країни, будучи найбільшою книгозбірнею німецькомовного простору, хоча свій офіційний статус національної отримала лише 29 червня 2006 р. з розташуванням у двох містах – Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні. Того ж року ННБ успішно ініціювала прийняття федерального закону «Про Німецьку національну бібліотеку», завдяки якому суттєво підвищила свій статус і, відповідно, рейтинг у бібліотечному просторі. Книгозбірня не тільки отримала нову назву, а й істотно розширила коло обов'язків – зокрема стала архівною бібліотекою і для «цифрових видань», тобто опублікованих виключно в електронній версії.

Державний міністр культури Німеччини заявив з цього приводу таке: «Німецька національна

бібліотека, виконуючи протягом сторіччя загальнодержавні завдання щодо вичерпного збирання та архівування публікацій, реалізує таким чином основну функцію, властиву будь-якій бібліотеці. А з урахуванням багатоплановості діяльності та функціональної різноманітності цієї бібліотеки запропоноване її перейменування на міжнародному рівні далеко не формальна процедура. Вона відповідає вимогам міжнародного протоколу, сприяє більш точному та адекватному сприйняттю суспільством тих завдань, які покликана виконувати ця установа культури».

Одержання і збереження обов'язкового примірника видань дало змогу ННБ стати унікальним сховищем практично всіх друкованих матеріалів (за винятком фільмів, діафільмів, деяких фотоматеріалів, відкритої службової документації державних, громадських, комерційних та деяких інших організацій), опублікованих на території Німеччини з 1913 р. В результаті вона стає найбільшою універсальною бібліотекою країни.

На сьогодні бюджет ННБ перевищує 45 млн. євро. Нині тут працює майже 600 осіб. У 2011 р. здано в експлуатацію нове (четверте) приміщення у Лейпцигу, на будівництво якого було витрачено понад 60 млн євро. Але головна унікальність ННБ – це її багатющі фонди:

- на початок 2012 р. фонди ННБ у двох містах (Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні) перевищували 26 883 090 од. зберігання, що теоретично означає – кожний третій німець міг би одночасно брати одне видання;
- у 2011 р. ННБ відвідало 24 327 читачів (переважна більшість з них – постійні користувачі);
- 21 млн од. зберігання розміщено на стелажах довжиною 371 км, що дорівнює шляху від Лейпцига до Франкфурта-на-Майні, а якщо книжки зі стелажів покласти одна за одною, то ця відстань дорівнюватиме шляху від східного узбережжя США до західного;
- у 2011 р. до бібліотеки кожен день надходило у середньому 2060 замовлень (за рік надійшло 609 996, а видано – 575 831 од. зб.). Це означає, що на видачу кожного видання співробітники втрачали 25 секунд;
- серед мільйонів книг ННБ є явні екстремісти, це 34-кілограмовий фотоальбом «Greatest of All Time» про боксера Мухаммеда Алі, а також найменша книжка у світі «Bilder ABC» Joshua Reichert, довжина якої 2,9 мм. Її можна читати лише через лупу;
- книжки не тільки займають місце, а й мають вагу – загалом вантажопідйомність фонду ННБ становить 8316 тонн;
- колекція Німецького музичного архіву ННБ налічує 1,74 млн од. зберігання, серед них 787 тис. нот, 336 тис. вінілових платівок і касет, а також 480 тис. оптичних медійних видань: CD, DVD, Sac тощо;
- відповідно до онлайн-статистики, у 2011 р. на сервері ННБ зареєстровано понад 112 млн доступів до каталогів, а це означає, що щоденно впродовж секунди до бібліотеки зверталось більше 3 користувачів.

ННБ не тільки володіє статусом центральної архівної бібліотеки країни, а й виконує функції науково-бібліографічного центру Німеччини. До кола її завдань входить підготовка і публікація матеріалів німецької національної бібліографії, а також надання користувачам широкого спектру інформаційних послуг як у національному, так і в міжнародному масштабах.

Сьогодні це єдина бібліотека Німеччини, яка

формує і контролює шлях практично всіх опублікованих німецькомовних видань, починаючи «з виходу їх з «гутенберзького верстата», а віднині дедалі частіше і від персонального комп'ютера, до монітора заінтересованого читача. У цьому сенсі цілком логічно виглядає передбачене законом розширення переліку матеріалів, які підлягають збиранню та зберіганню у фондах ННБ, за рахунок електронних публікацій.

Враховуючи те, що питання створення ННБ, основних етапів її розвитку, напрямів діяльності розглядалися нами раніше *, вважаємо за доцільне більш докладно зупинитися на особливостях діяльності ННБ, які істотно вирізняють її з поміж інших національних бібліотек світу та двох найбільших бібліотек Німеччини – Державної бібліотеки у Берліні – Фонд Пруського культурного надбання і Баварської державної бібліотеки у Мюнхені, спільно з якими ННБ виконує весь спектр завдань, закріплених за національною бібліотекою країни.

На нашу думку, певний інтерес становлять також взаємини між двома німецькими бібліотеками у Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні упродовж 1946–1990 рр., які виконували одну й ту ж роботу, але з різним політичним підтекстом.

Поділ Німеччини після Другої світової війни поставило перед тамтешніми бібліотекознавцями доволі складні проблеми. Зокрема, відкритим залишалося питання подальшої політичної ситуації у двох її частинах (Східній і Західній), а ННБ, яка була єдиною установою, що мала національне завдання – збирання та архівування німецькомовної літератури, – знаходилася у радянській зоні окупації. Не було також певності у тому, що функції збирання німецькомовної літератури будуть загальними для Сходу і Заходу.

З кінця 1945-го і по лютий 1946 р. здійснювалося повернення літератури до ННБ, вивезеної під час воєнних дій 1942–1944 рр. на збереження до 10 сховищ у Тюрінгії (район Рудних гір). Докладно про вивезення і повернення книжкових раритетів йдеться у книзі Зігфріда Паха «Секретні склади у Рудних горах». Автор характеризує вивезену літературу, наводить кількісні порівняння вивезених і повернутих видань, описує подальшу їх долю. У вересні 1945 р. бібліотека відновлює обслуговування своїх читачів, проте через політичні

* Малолетова Н. Німецька національна бібліотека у Лейпцигу : основні напрями діяльності // Бібл. вісн. – 2010. – № 6. – С. 32–39.

обставини вона втрачає свій статус головної німецької книгозбірні.

У цей же час, з ініціативи Біржового союзу німецької книготоргівлі, у Франкфурті-на-Майні засновується «Німецька бібліотека» у якості західнонімецької паралельної установи, яка стала місцем збирання та архівування німецької книжкової продукції та її бібліографічним центром.

Одним з ініціаторів західної версії ННБ був д-р Г. В. Еппельсгеймер (який з 1946 р. очолював Міську та університетську бібліотеку у Франкфурті-на-Майні). Заручившись дозволом американської військової адміністрації, він спільно з іншими бібліотекознавцями та видавцями розгорнув активну діяльність у цьому напрямі.

Спочатку мова йшла про створення «Німецької бібліотеки Заходу» (Deutsche Bücherei des Westens) з функціями збирання та опрацювання західнонімецьких видань. Для цього найбільше підходило місто Франкфурт-на-Майні – через своє зручне географічне розташування та традиційне місце проведення книжкових ярмарків.

Вже восени 1946 р. бібліотека розпочинає свою роботу під назвою «Deutsche Bibliothek» у так званій «Табачній кімнаті» (Tabakzimmer) колишньої бібліотеки Ротшильда на березі Майна, в якій також містилася Міська та університетська бібліотека, яка постраждала від бомбардувань. Трохи згодом постає питання про архівування не лише західнонімецької, а всієї німецькомовної літератури.

Завдяки динамічному розвитку книговидавничої справи у Західній Німеччині зростає і число нових надходжень до франкфуртської бібліотеки (від 10 тис. одиниць зберігання у 1946/47 рр. до 100 тис. примірників у 1952 р.). Незважаючи на те, що юридично бібліотека була установою Біржового союзу німецької книготоргівлі, вона одержувала фінансову підтримку від адміністрацій міста Франкфурт та Землі Гессен. Кошти, звичайно, були мізерними, бібліотека весь час перебувала у скрутній ситуації. Для обслуговування читачів не було навіть свого читального залу. Його доводилось ділити з Міською та університетською бібліотекою. Значна кількість літератури зберігалася у непристосованих підвальних приміщеннях, дерев'яних бараках.

Лише у квітні 1959 р. за сприяння президента ФРН Теодора Гойсса Німецька бібліотека отримала нове приміщення на Цепеліналеє, куди й перевезли весь її фонд, який на той час вже налічував 480 тис. видань. Через десять років Бундестаг ух-

валює закон «Про Німецьку бібліотеку», за яким їй надавався статус установи загальнофедерального значення. І що особливо важливо, цей законодавчий акт зобов'язував усіх видавців надсилати до бібліотеки примірники видань, які друкувалися на території ФРН. Але більшість західнонімецьких видавництв та й непоодинокі автори розсилали обов'язкові примірники видань не тільки до Франкфурта-на-Майні, а і у Лейпциг, до ННБ. Проте, ці видання постійно затримувалися на митницях, вони проходили обов'язкову цензуру. В результаті, значна частина західнонімецьких видань не доходила до читачів НДР. Вони накопичувалися у так званому «спецфонді» ННБ.

Директор ННБ у Лейпцигу проф. Гельмут Рьотцш (Helmut Röttsch) у своїх спогадах писав, що, починаючи з 60-х рр. минулого століття, ННБ щорічно виділялося на придбання літератури один мільйон марок НДР і 450 тис. марок ФРН. Хоча фактично щорічний приріст одержуваної літератури сягав суми чотирьох–п'яти млн західнонімецьких марок. Цей потік друкованої продукції ніколи не згасав, незважаючи на політичні, ідеологічні бар'єри. Спрацьовували особисті домовленості з західнонімецькими видавцями, а також активна участь лейпцизьких бібліотекарів у роботі франкфуртських книжкових ярмарків. На цих заходах співробітники ННБ організовували численні зустрічі з видавцями ФРН, Австрії, Швейцарії та інших країн.

Серед видавництв, які неофіційно (і безкоштовно) постійно надсилали свої видання до ННБ, варто назвати «Axel Springer-Verlag». Домовлялися і з іншими видавцями. Зокрема, Фрідріх Георгі (Friedrich Georgi) був згоден передавати безкоштовно ННБ свою книжкову продукцію при умові, якщо бюст його дідуся, колишнього обербургомистра Лейпцига та одного із засновників ННБ, міська влада поверне до ратуші. Його прохання було виконано. Разом з тим деякі відомі видавництва ФРН не бажали надсилати безкоштовно до Лейпцига свої видання. Наприклад, тільки за книжкову продукцію «Julius Springer» лейпцизька бібліотека виплачувала щорічно приблизно 200 тис. марок ФРН.

12 грудня 1946р. уперше побачила світ «Бібліографія Німецької бібліотеки у Франкфурті-на-Майні» (Bibliographie der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main). Тоді як «Німецька національна бібліографія» деякий час виходила друком паралельно у двох бібліотеках. Навколо цього видання досить часто виникали суперечки. Головним каме-

нем спотикання були питання включення чи не включення до покажчика інформації про загальнонімецьку книжкову продукцію.

Покажчики «Німецької національної бібліографії» за змістом були майже однакові. Проте, з боку західнонімецьких бібліографів надходили нарікання щодо скорочення тексту їх описів (головним чином з політичних міркувань), що призводило до непорозумінь або перекручень змісту видань. Для порівняння опису видань у Лейпцигу і Франкфурті-на-Майні наведено такі приклади:

Frankfurter Aufnahme

Der Bluff mit den Millionen. Kommunistische Infiltration: Von der Volksbefragung bis zum Bund der Deutschen. – (Berlin-Grunewald: Verl. f. Gewerkschaftspolitik u. Sozialwiss. 1953.)

Geht nicht vorüber. 3 Vorträge z. Verantwortung d. westdt. Gesellschaft gegenüber d. Flüchtlingen aus d. Sowjetzone. – (Troisdorf/ Rheinl.:) Der Wegweiser 1954 – Schriftenreihe f. d. Vertriebenenwesen. Vortragsh. 4.

Spring in die Freiheit... Berichte über d. Ursachen, Begleitumstände u. Folgen d. Massenflucht aus d. sowjetischen Besatzungszone Deutschlands... [Von] Günther Birkenfeld [u. a.] [1.–5. Tsd] – [Ulm:] Knorr & Hirth (1953).

Backhaus, Wilhelm: Begegnung im Kreml. So wurden d. Gefangenen befreit. Mit 11 Abb. [1.–4. Tsd.] – (Berlin:) Ullstein (1955) [Besuch d. Bundeskanzlers in Moskau.]

Leipziger Aufnahme

Der Bluff mit den Millionen. – (Blun-Grunewald: Verl. f. Gewerkschaftspolitik u. Sozialwiss' 53.)

Geht nicht vorüber. 3 Vorträge. (Mit-
tarb.: Harald v. Koenigswald [u. a.]
Hrsg. Vom Minister f. Arbeit, Soziales u.
Wiederaufbau d. Landes Nordrhein-
Westfalen.) – (Troisdorf/ Rhld.: Wegweiser-
verl.) '54. Vertriebenenwesen. [Wegweiser-
hefte.] Vortragsh. 4.

Spring in die Freiheit... [Von] Günth.
Birkenfeld [u. a.] – [Ahrbeck vor Han-
nov.] Knorr & Hirth ('53).

Backhaus, Wilh.: Begegnung im
Kreml. Mit 11 Abb. – Bln. [–Tempel-
hof:] Ullstein ('55).

Після возз'єднання Німеччини необхідні позитивні зміни в бібліотечній сфері пройшли швидко і безшумно. Цьому сприяло те, що німецькі бібліотекарі обох частин розділеної держави у минулі десятиріччя, незважаючи на політичні та інші бар'єри, ніколи не переривали професійних і людських контактів. Перший спільний випуск «Німецької національної бібліографії» вийшов у світ 3 січня 1991 р.

Генеральні директори обох бібліотек за дорученням своїх урядів підготували текст договору про об'єднання двох установ. Згодом вони виступили на Днях Союзу німецької книготоргівлі у м. Вісбаден і домовилися там з керівниками Біржових союзів Лейпцига і Франкфурта-на-Майні, що обидві бібліотеки продовжуватимуть існувати. І це було зафіксовано у договорі про об'єднання.

Якщо в багатьох країнах світу національні бібліотеки мають повні зібрання національної книжкової продукції, то архівна бібліотека для німецькомовної спадщини з'явилася лише у 1912 р., після заснування ННБ. Своїм завданням щодо зби-

рання, архівування та опрацювання лише німецькомовної літератури вона відрізняється від інших національних бібліотек світу (зокрема, Французької національної бібліотеки, Британської бібліотеки, Австрійської національної бібліотеки), які мають значні фонди як національної, так і зарубіжної літератури.

У Німеччині цей, другий, сегмент функцій національної бібліотеки виконують дві великі універсальні книгозбірні – Державна бібліотека – Фонд Пруського культурного надбання у Берліні (ДББ) і Баварська державна бібліотека у Мюнхені (БДБ), які, до речі, виступили з критикою надання ННБ статусу національної бібліотеки, розцінюючи цей факт як заниження їх функцій. Ці дві бібліотеки комплектуються зарубіжною друкованою та електронною продукцією всіма мовами, різною за тематикою і типами видань. Іноземні надходження становлять переважну частину їх фондів. Крім того обидві бібліотеки надають численні послуги (2,3 млн читачів через МБА), БДБ за останні роки при відправленні документів виконує понад 400 тис. запитів. ННБ навпаки, враховуючи свій статус установи-архіву, виявляє певну стриманість при розсилці документів. Своїх видань через абонемент вона, як правило, не висилає, а надає щорічно для користування понад 800 тис. публікацій у своїх читальних залах.

Природно, що з початку книгодрукування і до 1913 р. утворилися великі прогалини у бібліотечних фондах, заповнення яких держава доручила шістьом великим бібліотекам Німеччини за хронологічним принципом. Зокрема, період з 1450-го по 1600 р. заповнює Баварська державна бібліотека, а період з 1871-го по 1912 р. – Німецька державна бібліотека у Берліні. При такому розподілі передусім враховувалася наявність у визначених бібліотеках фондів літератури за той час. Кожна книгозбірня, яка ретроспективно комплектує фонди з конкретного відрізка часу, збирає всі опубліковані видання як на німецькомовному просторі, так і поза ним. Усі придбані у рамках проекту видання реєструються у міжрегіональній базі даних і доступні в Інтернеті.

Зважаючи на внесок Державної бібліотеки у Берліні і Баварської державної бібліотеки у Мюнхені у бібліотечну справу Німеччини, а також на той факт, що вони спільно з ННБ виконують функції національної бібліотеки країни, вважаємо за доцільне докладніше зупинитися на діяльності цих двох установ.

Книжковий фонд ДББ на даний час налічує май-

же 10 млн од. зберігання і становить велику наукову та історичну цінність. Тут зберігається близько 320 тис. автографів. Серед них – автографи Г. Є. Лесінга, Й. В. Гете, Г. Клейста; 200 тис. раритетних друкованих видань; 18 тис. середньовічних рукописів; 1400 авторських рукописів, у т. ч. Г. Гаупмана, Д. Бонхьоффера, Г. Грюндгенса; колекція німецьких друкованих видань 1871–1912рр.; 66 тис. авторських музичних рукописів; 4400 інкунабул і приблизно 1 млн карт та атласів. Найдавніша рукописна книга – коптський кодекс біблійної Книги висловів (III ст.), а буддійський текст Хякуманту Дарани (Японія, VIII ст.) – найдавніше друковане видання. Крім того, у бібліотеці є оригінали відомих творів композиторів, зокрема Йоганна Себастьяна Баха – *Messe in h-Moll, Johannispassion* і *Mathäuspasion*; Людвіга ван Бетховена – урочиста меса та четверта, п'ята, восьма і дев'ята симфонії, найбільш відомі опери Вольфганга Амадея Моцарта; шість так званих лондонських симфоній Йозефа Гайдна, перший фортепіанний концерт Йоганнеса Брамса тощо.

Тут також зберігається велике зібрання україніки, що у хронологічних межах охоплює період від XVII ст. і до сьогодення. Проте, основу збірки становлять видання XIX–XX ст. Це україномовні або іншомовні видання з української тематики, що виходили не лише на теренах сучасної України, а й у Росії, Німеччині, Англії, Австрії, Угорщині, Польщі, Франції, США, Канаді, Аргентині, Австралії та інших країнах. Українське зібрання має гуманітарне спрямування, в якому представлені видання з етнографії, історії, політики, права, економіки, географії та культури*. Майже весь фонд знайшов відображення в електронному каталозі, документи з якого видаються в автоматизованому режимі.

ДББ відповідальна за ведення дев'яти тематичних галузей національного бібліотекознавства. Вона здійснює координацію формування численних електронних покажчиків, зокрема: «Загального каталогу інкунабул» (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*), опису германських видань XVIII ст., бази даних історичних видань в оправі (*Datenbank der Historischen Einbände*), баз даних персональних архівів і автографів «Калліопе», бази даних давніх географічних карт (IKAR), бази даних середньовічних рукописів (*Manuscripta mediae*).

*Докладно україніка у фондах ДББ описана у статті Т. М. Себти «Україніка в Берлінській державній бібліотеці, Пруської культурної спадщини та федеральному архіві в Берліні». – *Архіви України*. – 2007. – № 1–3. – С. 215–219.

Бібліотека також несе редакційну відповідальність за німецький зведений каталог журналів (*Zeitschriftendatenbank ZDB*) – всеохоплюючу базу даних продовжуваних видань, журналів, газет як у друкованій, так і в електронній версії. Цей зведений каталог включає понад 1,5 млн назв всіма мовами, починаючи з 1500р. Крім того ДББ бере активну участь у реалізації програми Фонду Пруського культурного надбання.

Баварська державна бібліотека у Мюнхені, заснована 1558 р. як придворна бібліотека династії Віттельсбах, свою теперішню назву одержала у 1919 р. За нинішнім статусом, вона є центральною універсальною бібліотекою Землі Баварія, частиною віртуальної Національної бібліотеки Німеччини (разом з Німецькою національною бібліотекою у Лейпцигу і Державною бібліотекою у Берліні). За складом своїх фондів, особливо XV–XVII ст., вагається бібліотекою світового значення, а також провідною науково-дослідною установою у галузі бібліотекознавства.

У 2011 р. фонди ДББ налічували 9,81 млн од. зберігання: близько 93 800 рукописів (одна з найзначніших колекцій світу), серед яких *Codex aureus* (Золота книга), Пісня про Нібелунгів, Фрейзинзькі пам'ятки, Перекопська книга Генріха II, Вавилонський талмуд, Хорові книги Орландо ді Лассо; близько 20 тис. примірників 9660 назв інкунабул, що становлять майже третину світової колекції, серед яких Біблія Гутенберга, повний Турецький календар, а також численні спеціальні колекції. Крім того, Баварська державна бібліотека є другою в Європі (після Британської бібліотеки) за кількістю одержаних у 2011 р. назв журналів – 59 668 (у друкованій та електронній версії).

З 1663 р. і дотепер ДББ має право на одержання обов'язкового примірника видань, опублікованих у Баварії. 4/5 усіх закупівель книг з різної тематики, за винятком техніки, прикладних аграрних наук, бібліотека здійснює за кордоном. Проте, головним напрямом її комплектування є гуманітарні та соціальні науки, передусім історія, археологія, філологія, музикознавство, наукова інформація, книгознавство, бібліотекознавство як європейських, так і країн Сходу, Східної Азії. Особлива увага приділяється придбанню видань *Bavaria*.

З 1990 р. бібліотека видає журнал «*Bibliotheksforum Bayern*» (Бібліотечний форум Баварії), з 2007-го спільно з Державною бібліотекою у Берліні – «*Bibliotheksmagazin*».

До 2010 р. у рамках «Програми спеціальних областей комплектування» Німецького науково-

дослідного об'єднання у Бонні відповідальна за декілька напрямів. Баварська державна бібліотека бере участь у багатьох національних і міжнародних проектах, підтримує партнерські стосунки з міжнародними організаціями, а також здійснює книгообмін з зарубіжними бібліотеками.

Якщо говорити про книгообмінну діяльність НБУВ з усіма трьома названими бібліотеками, то, залежно від соціально-економічних та політичних причин, вона складалася по-різному. Особливо доброзичливі, майже 50-річні, книгообмінні зв'язки НБУВ має з Німецькою національною бібліотекою у Лейпцигу.

Незважаючи на відсутність еквівалента одержаної та надісланої літератури, ННБ регулярно надсилає нам тематичні списки видань, серед яких велика кількість літератури як німецьких, так і міжнародних видавництв. За останні три роки ми одержали від ННБ 218 видань. Постійно до нас надходить журнал «Dialog mit Bibliotheken», який видає ця бібліотека.

У свою чергу, НБУВ за домовленістю повинна передавати до Лейпцига журнал «Літопис книг», проте через брак коштів його не було передплачено і він упродовж 2010–2012 рр. до ННБ не надсилався. ННБ зацікавлена також в одержанні щорічника «Germanistik in der Ukraine», який нам передає для подальшої відправки до Лейпцига бібліотека Київського національного лінгвістичного університету. Незважаючи на такий нерівноцінний книгообмін, у нас з колегами з ННБ існує взаєморозуміння, а також є надія на покращення ситуації і розширення контактів.

Книгообмін НБУВ з Державною бібліотекою у Берліні має дещо інший характер. Він був започаткований ще у 1924 р., однак поділ Німеччини після Другої світової війни негативно вплинув на цей процес. Основне приміщення ДББ (до того часу єдине) на Унтер ден Лінден входило до радянської окупаційної зони і згодом ця бібліотека стала центром міжнародного книгообміну Німецької Демократичної Республіки. У НБУВ з Німецькою державною бібліотекою (так у той час називалася ДББ) налагодилися активні книгообмінні контакти. Щорічні надходження літератури з обох сторін становили по 700–800 видань.

У 1949 р. в західній окупаційній зоні Берліна утворюється окрема бібліотека, яка з 1968-го. одержала свою теперішню назву. Книгообміну з цією бібліотекою НБУВ не проводила. Таким чином, у Берліні існували дві державні бібліотеки, які походили з одного історичного джерела, знаходились

на відстані двокілометрової повітряної лінії, але були розділені муром і колючим дротом. Вони дотримувалися різних ідеологічних концепцій, організаційно-правових принципів, тому поступово віддалялися одна від одної. Після возз'єднання Німеччини ці бібліотеки утворили одну структуру. Книгообмін здійснювався у невеликих обсягах, головним чином, книгами. Це частково пов'язано з тим, що ДДБ входила до того кола німецьких бібліотек, для яких Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні (ННДО) здійснювало міжнародний книгообмін у централізованому порядку і потрібні їй українські видання вона одержувала саме через його посередництво.

Враховуючи статус ДББ та її потенціал, наша книгозбірня дуже заінтересована в активізації книгообмінних взаємин, які у кінцевому підсумку залежать від покращення фінансування міжнародного книгообміну.

З Баварською державною бібліотекою наша бібліотека ніколи безпосередніх книгообмінних зв'язків не підтримувала. Водночас велику кількість українських видань вона отримувала від нас завдяки посередництву ННДО. Після ліквідації останнього як центру міжнародного книгообміну для німецьких бібліотек ДДБ звернулася до НБУВ з пропозицією встановити безпосередні контакти, яку ми з задоволенням прийняли.

З нагоди 100-річного ювілею ННБ розроблено грандіозний план заходів на період з березня по грудень 2012 р. Вже розпочалося видання щоквартального журналу «Hundert. Das Jubiläumsmagazin der Deutschen Nationalbibliothek», в якому висвітлюються основні знакові події, які справили істотний вплив на розвиток бібліотеки. Видання друкує статті, присвячені різним етапам її діяльності, відгуки вдячних читачів за надану допомогу, підсумкові огляди роботи окремих її підрозділів, плани на майбутнє, цікаві цифрові добірки.

На пошанування зробленого за століття Німецькою національною бібліотекою Федеральне міністерство фінансів випустило пам'ятну монету номіналом у 10 євро, на якій вигравірувано вислів «Bücher sind der Eingang zur Welt», а також спеціальну поштову марку. Представники Біржового об'єднання німецької книготоргівлі урочисто передали бібліотеці своє цінне зібрання – так звану «Історичну колекцію».

Вже з середини березня 2012 р. в ННБ розпочалися святкові заходи в усіх її підрозділах. Зокрема, у Німецькому музеї книги і писемності відкрито

постійнодіючу виставку під назвою «Символи – книги – мережі: від клинопису до бінарних кодів». Експонати цієї виставки розкривають історію появи та розвитку книги, книгодрукарства з давніх часів і до наших днів, а також майбутнє книги в епоху електронних технологій. Цей музей є скарбницею книжкового мистецтва світового масштабу. Його було засновано Об'єднанням німецьких поліграфістів у 1884 р. Основою зібрання музею є так звана колекція Клемма, яка налічувала у свій час 4400 томів, серед них 752 інкунабули (включаючи один примірник на пергаменті), 42 строкові Біблії Гутенберга, численні рукописи. У 1943 р. в результаті бомбардування приміщення музею згоріло, загинуло 60 тис. томів спеціальних колекцій з історії книжкового мистецтва та книгодрукування, а також колекції листівок Вайссенбаха, колекція мініатюр Шоппмайєра, численні колекції екслібрисів, літографій, грошових знаків, плакатів, алфавітний каталог тощо.

Для збереження найбільш цінних фондів музею понад 20 ящиків з документами було вивезено до сховищ у Рудних горах. Після війни фонди музею були повернуті до Лейпцига за винятком 24 найбільш цінних інкунабул, у т. ч. Біблії Гутенберга.

Найбільша кількість заходів (лекцій, конференцій, тематичних практичних занять) проводиться саме у цьому музеї. У них беруть участь не тільки дорослі читачі бібліотеки, але й юні громадяни країни, починаючи від дітей 4–5 років. Практикуються так звані «родинні неділі», які відвідують онуки з бабусями і дідусями. Такі заходи сприяють розвитку у дітей кмітливості, цілеспрямованого мислення, дають змогу прищеплювати їм практичні навички, інтерес до книги, читання.

У рамках ювілейних урочистостей заплановано численні екскурсії бібліотекою як у Лейпцигу, так і Франкфурті-на-Майні, дні відкритих дверей з наданням інформації про її багатогранну діяльність, зустрічі з читачами. На святкові заходи запрошуються члени уряду, представники іноземних консульств та інших установ. У їх проведенні беруть участь видавництва, зокрема, «Aufbau-Verlag», «Beck-Verlag», «Insel-Verlag», «Carl Hanser-Verlag», «Hoffmann und Campe Verlag». Вони влаштовують презентації своїх найбільш значних

творів, які після їх виходу у світ поповнили фонди книгозбірні. Багато митців готують для гостей читання своїх художніх творів. Композитори, співаки запрошуються для проведення концертів.

Перспективи подальшої діяльності Німецької національної бібліотеки чітко окреслила в одному із своїх виступів її генеральний директор її Елізабет Ніггеманн: «Для Німецької бібліотеки як «пам'яті нації» всі традиційні і цифрові інформаційні засоби... відіграватимуть роль, оскільки наше завдання – зібрати, зберегти, скласти бібліографічний опис і надати у розпорядження користувачів усі види інформаційних засобів на тривалий термін, тобто навечно. Електронні засоби стануть більш досконалішими і займуть надійне місце в інформаційному ланцюжку. Водночас дедалі активніше здійснюватиметься удосконалення традиційних засобів інформації. Бібліотека майбутнього повинна більш наполегливо ніж до цього формувати у своїх користувачів інтерес до читання, вчити їх поводитися з інформаційними засобами».

Список використаних джерел

1. *Зефельдт Ю.* Двери в прошлое и будущее / Ю. Зефельдт, Л. Сире. – Хильдесхайм : Изд-во «Георг Холмс», 2005. – С. 40, 98.
2. *Малолетова Н.* Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини: історія її утворення, діяльність та сучасний стан / Ніна Малолетова // Бібл. вісн. – 2004. – № 4. – С. 40–46.
3. *Медиаатека и мир = Mediathek und Welt.* – 2011. – № 3. – С. 32–34.
4. *Brockhaus Enzyklopädie in 24 Bänden.* 19 Aufl. Bd. 5. – S. 401.
5. *Hundert.* Das Jubiläumsmagazin der Deutschen Nationalbibliothek. – 2012. – № 1, 2.
6. *Jahresbericht der Deutschen Nationalbibliothek 2011.* – Leipzig, 2012.
7. *Jockel St.* Das war 2011 / St. Jockel, E. Niggemann // Dialog mit Bibliotheken. – 2012. – № 1. – S. 4–7.
8. *Niggemann E.* Die Staatsbibliothek zu Berlin als Bestandteil der verteilter Deutschen Nationalbibliothek / E. Niggemann, R. Griebel // Für Forschung und Kunst. Sonderausgabe der Zeitschrift «Bibliotheksmagazin». – 2011. – S. 109–113.
9. *Pach S.* Geheimdepots im Erzgebirge / S. Pach. – Mittlerer Erzgebirgskreis, 1999. – S. 15–17, 92.
10. *Thilo M.* Das Bibliothekswesen in der Sowjetischen Besatzungszone Deutschlands / M. Thilo // Bonner Berichte aus Mittel- und Ostdeutschland. – Bonn; Berlin : Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen, 1965. – S. 26–29.